

ALBERT EINSTEIN

**Za socializem
in svobodo
mišljenja**

Zbirka **Pamflet** je namenjena objavi prevodov referenčnih besedil, ki govorijo o svobodi v najširšem smislu besede. Tudi zato smo se odločili za rehabilitacijo tradicionalnega **Pamfleta**, ki vse od 18. stoletja služi kot svojevrstna državljanska oglasna deska. Poslanstvo zbirke kratkih emancipatoričnih besedil je, da državljanke in državljane spodbuja k razmišljanju in zavzemanju stališč.

Pamflet je nosilec kulture, ki ne sprejema neumnosti, ne požira žalitev in zavrača poniževanje. Zbirka **Pamflet** podpira kritično mišljenje in neodvisnost duha. Neguje, kar je med nami emancipatoričnega in dobrega, in se upira kulturi laži in groženj.

Z zbirko **Pamflet** se borimo proti uničevanju preteklosti, razvrednotenju življenja v sedanjosti in kraji prihodnosti.

Albert Einstein
Za socializem in svobodo mišljenja

Pamflet 2

ZALOŽBA
Z R C

Albert Einstein

Za socializem in svobodo mišljenja

Pamflet 2

Uredila Tomaž Mastnak in Oto Luthar

Spremno besedilo Tomaž Mastnak

Prevod Tadej Turnšek

Lektura Helena Dobrovoljc

Oblikovanje Tanja Radež

Založnik ZRC SAZU, Založba ZRC

Zanj Oto Luthar

Glavni urednik založbe Aleš Pogačnik

Tisk Cicero Begunje, d. o. o.

Naklada 2500

Prva izdaja, prvi natis.

Ljubljana 2021

Prva e-izdaja je pod pogoji licence CC BY 4.0 prosto
dostopna: <https://doi.org/10.3986/9789610505068>

CIP - Kataložni zapis o publikaciji
Narodna in univerzitetna knjižnica, Ljubljana

329.14

342.727

EINSTEIN, Albert

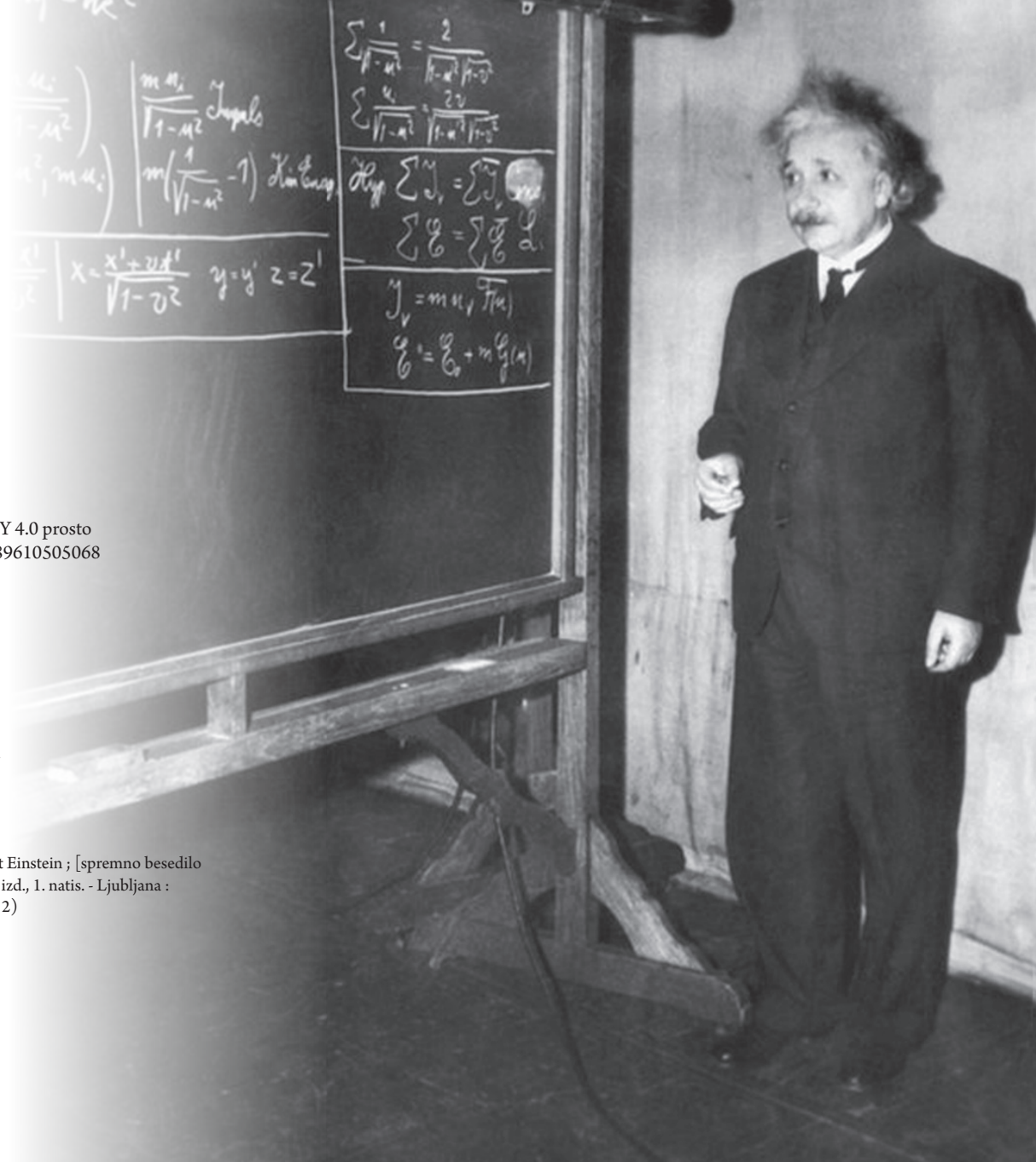
Za socializem in svobodo mišljenja / Albert Einstein ; [spremno besedilo
Tomaž Mastnak ; prevod Tadej Turnšek]. - 1. izd., 1. natis. - Ljubljana :
ZRC SAZU, Založba ZRC, 2021. - (Pamflet ; 2)

ISBN 978-961-05-0505-1

COBISS.SI-ID 42811139

ISBN 978-961-05-0506-8 (pdf)

COBISS.SI-ID 43272451

ALBERT EINSTEIN se je rodil leta 1879 v Ulmu. Da bi se izognil služenju vojske, se je leta 1896 odrekel nemškemu državljanstvu. Matematiko in fiziko je študiral na Švicarskem zveznem inštitutu za tehnologijo v Zürichu, doktoriral pa je na tamkajšnji univerzi. Po diplomi se je oženil s študij-sko kolegico Milevo Marić. Novejše biografske raziskave kažejo, da so bile Einsteinove razprave iz leta 1905, s katerimi je zaslovel, v veliki meri njuno skupno delo. Zakon se je končal z ločitvijo. Eden od treh otrok je verjetno umrl v zgodnjem otroštvu, drugi pa duševno zbolel in je zanj skrbela Marićeva, medtem ko se je Einstein poročil s sestrično. Leta 1908 je dobil profesuro na univerzi v Bernu, poučeval je tudi drugje po Evropi in se 1914 vrnil v Nemčijo.

Leta 1921 je prejel Nobelovo nagrado za fiziko. Deset let pozneje so nacisti proti njemu in »judovski fiziki« sprostili sovražno kampanjo. Po njihovem prevzemu oblasti je emigriral v Združene države, kjer je gostoval že prej. Do konca življenja je živel v Princetonu in delal na Inštitutu za postdoktorske študije (*Institute for Advanced Study*), ki so ga ustanovili malo prej in je v 30. letih postal zavetišče uglednih znanstvenikov, ki so se pred nacizmom umaknili v Ameriko. Einstein in nekateri njegovi kolegi z inštituta so odigrali ključno vlogo pri razvoju ameriškega atomskega orožja. Sicer je bil Einstein nasprotnik vojne, dejaven v prizadevanjih za državljanske svoboščine in podpornik sionizma, ki je bil takrat pretežno levičarsko gibanje. Umril je leta 1955.

Pamflet 2

ALBERT EINSTEIN

**Za socializem
in svobodo
mišljenja**

Einstein za socializem in svobodo mišljenja

Albert Einstein je veliko, morda največje, gotovo pa najbolj znano ime sodobne fizike. Bil je tudi violinist. Sodobniki, ki so ga slišali igrati, so s spoštovanjem zadržano ugotavljali, da ni bil tako velik glasbenik kakor znanstvenik. Pisal je tudi o aktualnih političnih in družbenih vprašanjih. Bil je, kot se temu reče, javni intelektualec. Zagovarjal je napredne ideje in podpiral zavzemanje za pravice in svoboščine. Zapise in govore, s katerimi je posegal v družbeno in politično dogajanje, lahko primerjamo z njegovim muziciranjem, ne s fiziko. Niso ravno prispevali k razvoju družboslovja. So pa zato prispevali k boju za zagotavljanje družbenih in političnih razmer, ki omogočajo razvoj družboslovja. In Einstein je vedel,

kaj je dobro družboslovje. Povedal je, da je od sodobnih znanstvenikov poleg Bertranda Russella najraje bral Thorsteina Veblena. Tudi v našem prevodu ga citira. Veblen je verjetno najboljše, kar je svetu dala ameriška družbena znanost.

Prevedena besedila so dober zgled boja za razmere, ki omogočajo razmišljanje o družbi in še posebej razvoj družboslovja. Ne enega ne drugega ni brez svobode mišljenja, brez politične svobode, te pa ni brez organiziranega zavzemanja zanjo. Intelektualni delavci, pravi Einstein, se morajo organizirati: zaradi lastnega interesa in zaradi interesa družbe kot celote. Če bodo obranili akademsko svobodo, bodo lahko ozaveščali javnost in tako omogočali »zdrav razvoj demokracije«.

Konec druge svetovne vojne je prinesel ustavitvev spopadov, ni pa prinesel miru, je opozarjal Einstein. Niti ni samodejno prinesel svoboščin

in demokracije. Einsteinov poziv »Za organizacijo intelektualnih delavcev« je iz tistega časa, leta 1945. Govor »Na srečanju za svobodo mišljenja« pa je še izpred vojne, iz leta 1936: grožnje svobodi mišljenja so vedno prisotne, ta svoboda sama pa ni nikdar dokončno zagotovljena. Članek »Zakaj socializem?« je izšel maja 1949 v prvi številki ameriške marksistične revije *Monthly Review*.

V Združenih državah so bili to hudi časi, obdobje pomračitve ali razkroja uma, kakršna se v ameriški zgodovini periodično ponavljajo. Eno je bilo v prvih letih po prvi svetovni vojni. Nekateri ga označujejo za fašizem pred fašizmom. Veblen je tisto civilnodružbeno in državno represijo ter spremljajoče duševne pojave opisal kot *dementia praecox*, kot kognitivni razpad na družbeni ravni. Einstein je ta Veblenov esej najverjetneje poznal. Atomskim bombam v

Hirošimi in Nagasakiju je sledila hladna vojna. Najmnožičnejše delavske nemire v ameriški zgodovini so zadušili z mobilizacijo vojske. Hladnovojna propagandna obdelava javnega mnenja se je razmahnila v protikomunistični lov na čarovnice, ki je udaril po levičarjih vseh barv, socialistih, zagovornikih New Deala, kritikih sistema, antifašistih, pacifistih, svobodomislecih ... Obtožene so javno poniževali in lomili, ljudje so izgubljali službe, v državnem aparatu so izvajali čistke, državni uslužbenci so morali priseči lojalnost, razdrli so številne družine in uničili nič koliko karier in življenj.

Albert Einstein je bil takrat na vrhuncu svoje slave in s svojo nevprašljivo avtoriteto je podprl novo socialistično revijo. Članek »Zakaj socializem?« je bil gesta politične podpore in solidarnosti. Bil pa je tudi dejanje odpora in upora proti krčenju in zapiranju političnega prostora, ki ga

danes poznamo pod izrazom »Alternative ni« (zloglasni slogan TINA: *There Is No Alternative*). Protisocializem je prinašal represijo, dušil mišljenje in družbi jemal prihodnost. Socializem je bil alternativa, obljubljal je, kot se je izrazil Einstein, preseganje plenilske ali roparske faze človeškega razvoja. Bil je alternativa potratnemu načinu proizvodnje, ki je monopoliziral politično odločanje in, kot je zapisal, pohabljal posameznika.

Einstein je podprl ustanovitev revije *Monthly Review* tudi zato, ker je nujno potrebna svobodna in nemotena razprava o problemih kapitalizma in o rešitvah, ki jih je ponujal socializem, postala tabu. Kljub vsej navidezni svobodi izražanja je takšna razprava danes ponovno tabu in je še nujnejša kot takrat, ko se je zanjo zavzel Einstein.

Tomaž Mastnak

Drugi **Pamflet** prinaša tri krajša besedila Alberta Einsteina. Govor »Na srečanju za svobodo mišljenja« je iz leta 1936. Napisan je bil za srečanje univerzitetnih učiteljev, do katerega na koncu ni prišlo. Izjava »Za organizacijo intelektualnih delavcev« je bila napisana leta 1945. Obe besedili sta bili prvič natisnjeni v zbirki Einsteinovih spisov *Essays in Humanism*, ki jo je izdala Philosophical Library leta 1958 v New Yorku. Razprava »Zakaj socializem?« je bila objavljena v prvi številki revije *Monthly Review* maja 1949.

Zakaj socializem?

Ali je smiselno, da nekdo, ki ni strokovnjak za ekonomska in družbena vprašanja, izraža svoje poglede na socializem?

Menim, da je odgovor na to vprašanje zaradi več razlogov pritrđen.

Razmislimo o tem vprašanju najprej z vidika znanstvenih spoznanj. Lahko se zdi, na primer, da med astronomijo in ekonomijo ni nobenih bistvenih metodoloških razlik: znanstveniki z obeh področij poskušajo odkriti splošno sprejemljive zakone za določeno skupino pojavov, da bi lahko čim bolj razumljivo pojasnili njihovo medsebojno povezanost. Toda v resnici takšne metodološke razlike vendarle obstajajo. Odkrivanje splošnih zakonitosti na področju ekonomije otežuje to, da na opazovane ekonomske pojave vplivajo številni dejavniki, ki jih je zelo težko ločeno ocenjevati. Poleg tega je dobro znano, da so na izkušnje, ki smo si jih nabrali od začetka tako imenovanega civiliziranega obdobja človeške zgodovine, v veliki meri vplivali

in omejevali vzroki, ki nikakor niso bili samo ekonomske narave. Tako je na primer večina velikih držav v zgodovini obstajala zahvaljujoč osvajanju ozemelj. Osvajalski narodi so se v pravnem in ekonomskem smislu uveljavili kot privilegirani razredi v podjarmljenih deželah. Prisvojili so si monopol nad lastništvom zemlje in nastavili duhovščino iz svojih lastnih vrst. Duhovniki, ki so imeli nadzor nad izobraževanjem, so trajno institucionalizirali razredno delitev družbe in ustvarili sistem vrednot, ki so od takrat dalje v veliki meri nezavedno uravnavale socialno obnašanje ljudi.

Toda zgodovinska tradicija je tako rekoč najbližja preteklosti; nikjer še nismo zares presegli tega, kar je Thorstein Veblen poimenoval »plenilska faza« človeškega razvoja. Tudi opazovana ekonomska dejstva sodijo v to fazo in zakoni, ki jih lahko izpeljemo iz teh dejstev, niso uporabni za druge faze. Ker je pravi namen socializma ravno napredek in preseganje plenilske faze človeškega razvoja, lah-

ko ekonomska veda v svoji sedanji obliki o socialistični družbi prihodnosti pove le malo.

Drugič. Socializem je usmerjen v socialno etične cilje. Vendar pa ciljev ne ustvarja znanost, še manj pa jih lahko privzgaja ljudem. Znanost lahko v najboljšem primeru zagotovi sredstva za doseganje določenih ciljev, ki si jih postavljajo ljudje s plemenitimi etičnimi ideali. Sprejemanje in uresničevanje teh ciljev – če le niso mrtvi, ampak živi in vitalni – pa je v rokah tistih številnih drugih, ki napol nezavedno določajo počasno evolucijo družbe.

Zaradi navedenih razlogov moramo paziti, da ne precenjujemo znanosti in znanstvenih metod, kar zadeva reševanje človeških problemov; prav tako ne bi smeli predpostavljati, da imajo strokovnjaki edini pravico izražati svoja mnenja glede vprašanj, povezanih z organizacijo družbe.

Že nekaj časa poslušamo, da je človeška družba sredi krize in da je njena stabilnost resno ogrože-

na. Za takšno situacijo je značilno, da so posamezniki ravnodušni ali celo sovražni do skupine, majhne ali velike, ki ji pripadajo. Da ponazorim, kaj mislim s tem, naj na tem mestu zapišem svojo osebno izkušnjo. Nedavno sem se z inteligentnim in dobrohotnim človekom pogovarjal o grožnji nove vojne, ki bi po mojem mnenju resno ogrozila obstoj človeštva, in pripomnil sem, da bi lahko to nevarnost preprečila samo nadnacionalna organizacija.

Na to je moj obiskovalec zelo mirno in hladnokrvno odgovoril: »Le zakaj tako zelo nasprotujete izumrtju človeškega rodu?«

Prepričan sem, da pred zgolj sto leti ne bi nihče tako lahkotno izjavil česa podobnega. To je bila izjava človeka, ki si je zaman prizadeval doseči svoje notranje ravnovesje in je nad tem bolj ali manj obupal. Vprašanje je izražalo bolečo osamljenost in izolacijo, zaradi katere danes trpi tako veliko ljudi.

Kaj je vzrok za to? Ali obstaja kaka rešitev?

Takšnih vprašanj ni težko zastavljati, težko pa je nanje tudi zanesljivo odgovoriti. Kljub temu pa bom skušal najti odgovore, čeprav se zelo zavedam tega, da so naša občutja in prizadevanja pogosto protislovna in nejasna ter da jih ni mogoče izraziti s preprostimi formulami.

Človek je hkrati posameznik in družbeno bitje. Kot posameznik poskuša zaščititi svoj obstoj in obstoj tistih, ki so mu najbližji, izpolniti svoje osebne želje ter razvijati svoje prirojene sposobnosti. Kot družbeno bitje pa stremi k temu, da si pridobi priznanje in naklonjenost drugih ljudi, da z njimi deli užitke, da jih tolaži v njihovih tegobah in da izboljšuje njihove življenjske razmere. Posebnost človeškega značaja opredeljuje prav obstoj teh raznolikih, pogosto nasprotujočih si prizadevanj, njihova specifična kombinacija pa določa, v kakšni meri lahko posameznik doseže notranje ravnovesje in prispeva k blaginji družbe. Povsem mogoče

je, da relativno moč teh dveh stremljenj v veliki meri določajo podedovane lastnosti. Toda na izoblikovano osebnost v največji meri vpliva okolje, v katerem se oseba znajde v času svojega razvoja, struktura družbe, v kateri odraščá, tradicija te družbe ter njeno vrednotenje določenih oblik vedénja. Abstraktni koncept »družbe« za posameznika pomeni vsoto njegovih neposrednih in posrednih odnosov do svojih sodobnikov in do vseh prejšnjih generacij. Posameznik je sposoben misliti, čutiti, si za kaj prizadevati in delati sam po sebi; toda v svojem fizičnem, intelektualnem in čustvenem obstoju je v tolikšni meri odvisen od družbe, da je o njem nemogoče razmišljati ali ga razumeti izven družbenega okvira. Prav »družba« mu zagotavlja hrano, oblačila, domovanje, orodja za delo, jezik, oblike mišljenja, pa tudi večino vsebine tega mišljenja. Njegovo življenje je mogoče zaradi dela in dosežkov milijonov ljudi nekoč in danes, ki se skrivajo za preprosto besedo »družba«.

Zato je očitno, da je ta odvisnost posameznika od družbe naravno dejstvo, ki ga ni mogoče izničiti – enako, kot to velja za mravlje in čebele. Vendar pa sta v nasprotju z mravljami in čebelami, katerih celoten življenjski proces do najmanjše podrobnosti vnaprej določajo nespremenljivi, podedovani nagoni, družbeni vzorec in medsebojna povezanost ljudi zelo spremenljiva in dovzetna za spremembe. Spomin, sposobnost ustvarjanja novih kombinacij in dar ustne komunikacije so ljudem omogočili razvoj, ki ga ne narekujejo biološke potrebe. Takšen razvoj je razviden v tradicijah, institucijah in organizacijah, v literaturi, v znanstvenih in inženirskih dosežkih, v umetnosti. To pojasnjuje, kako je mogoče, da lahko človek v nekem smislu vpliva na svoje življenje s svojim vedanjem in da v tem procesu lahko svojo vlogo odigrata tudi zavestno mišljenje in stremljenje.

Ko se človek rodi, z geni pridobi biološki ustroj, ki ga moramo obravnavati kot fiksnega in nespre-

menljivega, vključno z naravnimi nagoni, ki so značilni za človeško vrsto. Poleg tega pa v času svojega življenja pridobi kulturni ustroj, ki ga prevzame od družbe s komunikacijo in raznovrstnimi drugimi vplivi. Prav ta kulturni ustroj pa se sčasoma spreminja in v veliki meri določa odnos med posameznikom in družbo. Sodobna antropologija nas je s primerjalnim raziskovanjem tako imenovanih primitivnih kultur naučila, da se lahko družbeno vedenje posameznih ljudi zelo razlikuje glede na prevladujoče kulturne vzorce in vrste organizacij, ki prevladujejo v določeni družbi. Prav na to se lahko opirajo tisti, ki si prizadevajo izboljšati življenje ljudi: ljudje zaradi svojega biološkega ustroja niso obsojeni na medsebojno uničenje in niso v nemilosti krute, samozadane usode.

Če se vprašamo, kako bi bilo treba spremeniti strukturo družbe in kulturni odnos človeka, da bi bilo človeško življenje karseda izpolnjujoče, se moramo vseskozi zavedati dejstva, da obstajajo

določeni pogoji, ki jih ne moremo spremeniti. Kot že omenjeno, se biološka narava človeka praktično ne more spreminjati. Nadalje sta tehnološki in demografski razvoj v zadnjih stoletjih ustvarila razmere, ki bodo trajne. V sorazmerno gosto naseljenih populacijah z dobrinami, ki so nepogrešljive za njihov nadaljnji obstoj, sta absolutno nujna popolna delitev dela in visoko centraliziran proizvodni aparat. Za vedno so minili časi – ki se z današnje perspektive zdijo tako idilični – ko so bili lahko posamezniki ali razmeroma majhne skupine popolnoma samozadostne. In le malo pretiravamo, če rečemo, da človeštvo že zdaj predstavlja globalno skupnost proizvodnje in potrošnje.

Zdaj sem prišel do točke, ko lahko nakažem, kaj je zame bistvo krize današnjega časa. Gre za vprašanje odnosa posameznika do družbe. Posameznik se bolj kot kadarkoli prej zaveda svoje odvisnosti od družbe. Toda te odvisnosti ne dojema kot nekaj pozitivnega, kot organsko povezavo, kot varoval-

no silo, temveč kot grožnjo njegovim naravnim pravicam ali celo njegovi ekonomski existenci. Poleg tega je njegov položaj v družbi takšen, da so egoistične težnje njegovega ustroja vse bolj poudarjene, njegove družbene težnje, ki so že po naravi šibkejše, pa vse šibkejše. Temu procesu so podrejeni vsi ljudje, ne glede na njihov položaj v družbi. Nevede so ujetniki lastnega egoizma, zato se počutijo negotove, osamljene in prikrajšane za nedolžno in preprosto uživanje življenja. Človek lahko najde smisel v življenju, naj bo to še tako kratko in tvegano, le tako, da se posveti družbi.

Po mojem mnenju je resnični izvor zla ekonomska anarhija kapitalistične družbe, kot jo poznamo danes. Opazujemo lahko ogromno skupnost proizvajalcev, katere člani si nenehno prizadevajo odvzeti drug drugemu sadove njihovega skupnega dela, pri čemer ne uporabljajo sile, temveč večinoma dosledno spoštujejo zakonsko določena pravila. S tega vidika se je treba zavedati, da so

proizvodna sredstva – torej celotna proizvodna zmogljivost, potrebna za proizvodnjo potrošniškega blaga, pa tudi dodatnega investicijskega blaga – v zasebni lasti posameznikov.

Da poenostavim, bom v nadaljevanju imenoval »delavce« vse tiste ljudi, ki niso lastniki proizvodnih sredstev – čeprav se takšna opredelitev ne ujema povsem z običajno uporabo tega izraza. Lastnik proizvodnih sredstev ima možnost kupiti delovno silo delavca. Delavec z uporabo proizvodnih sredstev proizvaja nove dobrine, ki postanejo last kapitalista. Pri tem procesu je najpomembnejše razmerje med tem, kar delavec proizvede, in njegovim plačilom, oboje merjeno v realni vrednosti. Če predpostavimo, da je pogodba o delu »svobodna«, tega, kar dobi delavec, ne določa realna vrednosti dobrin, ki jih proizvede, temveč to določajo njegove minimalne potrebe in potrebe kapitalistov po delovni sili glede na število delavcev, ki tekmujejo za delo. Pomembno je razumeti,

da plačilo delavca niti v teoriji ni odvisno od vrednosti proizvedenega izdelka.

Zasebni kapital se običajno koncentrira pri peščici posameznikov, deloma zaradi konkurence med kapitalisti, deloma pa zato, ker tehnološki razvoj in vse večja delitev dela spodbujata oblikovanje večjih proizvodnih enot na škodo manjših. Posledica teh procesov je oligarhija zasebnega kapitala, katere neizmerne moči ne more učinkovito nadzorovati niti demokratično organizirana politična družba. To je posledica dejstva, da člani zakonodajnih organov izbirajo politične stranke, ki jih večinoma financirajo ali nanje vplivajo zasebni lastniki kapitala, ki praktično pretrgajo vez med volilnim telesom in zakonodajno oblastjo. Predstavniki ljudstva dejansko ne ščitijo v zadostni meri interesov ljudstva oziroma neprivilegiranih slojev prebivalstva. Poleg tega zasebni lastniki kapitala v obstoječih pogojih neizogibno posredno ali neposredno nadzorujejo najpomembnejše vire informacij (tisk, radio, izobraževanje).

Zato si državljani posamezniki izjemno težko ustvari objektivno podobo o razmerah in inteligentno uveljavlja svoje politične pravice, največkrat pa je to naravnost nemogoče.

Zaradi tega prevladujoče razmere v gospodarstvu, ki temelji na zasebnem lastništvu kapitala, zaznamujeta dve glavni načeli: prvič, proizvodna sredstva (kapital) so v zasebni lasti in njihovi lastniki lahko z njimi razpolagajo po lastni presoji; drugič, pogodba o delu je svobodna. Seveda pa »čista« kapitalistična družba v tem smislu ne obstaja. Zlasti je treba opozoriti, da so si delavci z dolgimi in bridkimi političnimi boji uspeli zagotoviti nekoliko izboljšano obliko »svobodne pogodbe o delu« za določene kategorije delavcev. Na splošno pa se današnje gospodarstvo skorajda ne razlikuje od »čistega« kapitalizma.

Proizvodnja poteka zaradi profita in ne zaradi koristnosti. Nikakršnega zagotovila ni, da bodo vsi, ki so sposobni in pripravljeni delati, vedno lahko

našli zaposlitev; skoraj vedno obstaja »armada brezposelnih«. Delavec je v stalnem strahu pred izgubo zaposlitve. Ker brezposelni in slabo plačani delavci ne zagotavljajo donosnega trga, je proizvodnja potrošniškega blaga omejena, posledica tega pa so velike stiske. Posledica tehnološkega napredka je pogosto večja brezposelnost, ne pa zmanjšanje bremena dela za vse. Motiv dobička v povezavi s konkurenco med lastniki kapitala povzroča nestabilnost pri akumulaciji in izrabi kapitala, kar vodi v vse hujše gospodarske krize. Posledica nebrzdane konkurence sta izjemno slaba izraba delovne sile in tista pohabljenost družbene zavesti posameznikov, o kateri govorim zgoraj.

To pohabljanje posameznikov je po mojem mnenju najhujše zlo kapitalizma. Zaradi tega zla trpi naš celoten izobraževalni sistem. Študentom privzgajamo pretirano tekmovalnost in jih učimo, da povečujejo pridobitništvo kot pripravo na njihovo prihodnjo poklicno pot.

Prepričan sem, da lahko vse to hudo zlo odpravimo samo na en način, in sicer z vzpostavitvijo socialističnega gospodarstva v kombinaciji z izobraževalnim sistemom, ki bi bil usmerjen k družbenim ciljem. V takšnem gospodarstvu so proizvodna sredstva v lasti družbe same, uporabljajo pa se načrtno. Plansko gospodarstvo, ki proizvodnjo prilagaja potrebam skupnosti, bi delo, ki ga je treba opraviti, razdeljevalo med vse za delo sposobne ter zagotavljalo preživetje vsakega moškega, ženske in otroka. Z izobraževanjem posameznika bi, poleg spodbujanja njegovih lastnih prirojenih sposobnosti, poskušala v njem razvijati občutek odgovornosti do soljudi namesto povečevanja moči in uspeha, kot to velja za današnjo družbo.

Zavedati pa se moramo, da plansko gospodarstvo še ni socializem. Tudi plansko gospodarstvo samo po sebi lahko vključuje popolno zaslužjenje posameznika. Za dosego socializma je treba rešiti nekaj izjemno težkih družbenopolitičnih proble-

mov: Kako bi lahko preprečili, da birokracija, glede na daljnosežno centralizacijo politične in ekonomske moči, ne bi postala vsemogočna in ohola? Kako lahko zaščitimo pravice posameznika in s tem zagotovimo demokratično protiutež moči birokracije?

V obdobju tranzicije, v katerem smo, je najpomembnejša jasnost glede ciljev in problemov socializma. Glede na to, da je v trenutnih okoliščinah svobodna in nemotena razprava o teh problemih postala velik tabu, je ustanovitev te revije po mojem mnenju v veliko javno korist.

Za organizacijo intelektualnih delavcev

Menim, da je pomembno, pravzaprav nujno potrebno, da se intelektualni delavci združijo, zato da bi zaščitili svoj ekonomski status in, splošno rečeno, zagotovili svoj vpliv na političnem področju.

Na prvem, ekonomskem področju nam lahko za zgled služi delavski razred: temu je vsaj do neke mere uspelo zaščititi svoje ekonomske interese. Od delavskega razreda se lahko naučimo, kako je mogoče ta problem rešiti z organiziranjem. Prav tako pa se lahko od njega naučimo, kaj je največja nevarnost, ki bi se ji morali izogniti: to, da nas oslabijo notranja nesoglasja, ki potem, ko stvari enkrat pridejo tako daleč, otežijo sodelovanje in povzročajo spore med posameznimi skupinami.

Na drugi strani pa se lahko od delavcev naučimo tudi to, da ne bosta zadostovali niti omejitve na ekonomske cilje ter hkratna izločitev vseh političnih ciljev in aktivizma. V tem pogledu je delavstvo v tej državi šele na začetku razvoja. Glede na vse večjo centralizacijo proizvodnje je neizogibno, da

ekonomski in politični boj postaneta vse tesneje prepletena, pri čemer bo naraščal pomen političnega dejavnika. Do takrat pa bo intelektualni delavec zaradi pomanjkanja organizacije ostal manj zaščiten pred samovoljo in izkoriščanjem od vseh drugih poklicev.

Toda intelektualni delavci bi se morali združiti ne zgolj zaradi lastnega interesa, temveč – kar je enako pomembno – zaradi interesa družbe kot celote. Kajti prav nesoglasja med intelektualci so deloma kriva za to, da so bile posebna vloga in izkušnje, ki po naravi pripadajo tem skupinam, tako redko na voljo za politične cilje. In ker je tako, na dogodke skoraj izključno vplivajo politične ambicije in želja po dobičku, namesto da bi bilo odločilno poklicno znanje in presoja na osnovi objektivnega razmisleka.

Organizacija intelektualnih delavcev je lahko izjemnega pomena za družbo kot celoto, s tem da z obveščanjem in izobraževanjem vpliva na javno mnenje. V resnici je prava naloga takšne organiza-

cije, da brani akademsko svobodo, brez katere zdrav razvoj demokracije ni mogoč.

V tem trenutku je izjemno pomembna naloga organizacije intelektualnih delavcev, da si prizadeva za ustanovitev nadnacionalne politične sile kot zaščite pred novimi agresivnimi vojnam. Zdi se mi, da trenutno naš poglavitni cilj ne bi smela biti prizadevanja za izbiro konkretnega načrta za mednarodno vlado. Če bi imela namreč večina državljanov trden namen vzpostaviti mednarodno varnost, način oblikovanja takšnega instrumenta ne bi predstavljal pretežke naloge. A pri večini manjka prepričanje, utemeljeno na jasnem razmisleku, da ni nikakršnega drugega načina za trajno preprečitev katastrof, kakršna je trenutna. Najpomembnejša naloga, ki jo lahko opravlja organizacija intelektualnih delavcev v tem zgodovinskem trenutku, je po mojem mnenju organizacija in spodbujanje ozaveščanja v zvezi s tem. Samo z odločnim spoprijemom s to nalogo lahko takšna organizacija postane močna navznoter in vplivna navzven.

Na srečanju za svobodo mišljenja

Tukaj smo se zbrali, da bi zagovarjali svobodo poučevanja in predvsem svobodo mišljenja, ki jo zagotavlja Ustava Združenih držav Amerike. Prav tako pa želimo opozoriti intelektualne delavce na veliko nevarnost, ki danes te svoboščine ogroža.

Kako je kaj takega mogoče? Zakaj je ta nevarnost večja kot v preteklih letih? Centralizacija proizvodnje je s sabo prinesla tudi koncentracijo proizvodnega kapitala v rokah sorazmerno majhne skupine prebivalcev te države. Ta skupinica ima prevladujoč vpliv na ustanove, ki izobražujejo našo mladino, pa tudi na največje časopise v državi. Hkrati pa ima ogromen vpliv tudi na vlado. To je že samo po sebi dovolj, da predstavlja resno grožnjo intelektualni svobodi nacije. Toda poleg tega je ta proces ekonomske koncentracije porodil še dodaten, doslej neznan problem – trajno nezaposlenost določenega deleža za delo sposobnih. Zvezna vlada si prizadeva rešiti ta problem s sistematičnim nadzorom nad ekonomskimi procesi – torej z omejeva-

njem tako imenovanega svobodnega delovanja temeljnih ekonomskih sil ponudbe in povpraševanja.

Toda okoliščine so močnejše od ljudi. Prevladujoča ekonomska manjšina, ki je bila doslej avtonomna in ni odgovarjala nikomur, nasprotuje temu omejevanju svoje svobode delovanja, ki ga terja dobro vseh ljudi. Ta manjšina se v svojo obrambo zateka k vsem mogočim pravnim sredstvom, ki so ji na razpolago. Zato nas ne bi smelo presenečati, da s svojim prevladujočim vplivom v šolah in tisku preprečuje, da bi se mladi poučili o tem problemu, ki je vitalnega pomena za zdrav in miren razvoj življenja v tej državi.

Zaradi vsega naštetega smo bili v zadnjem času vedno znova priča odpuščanju vsega spoštovanja vrednih univerzitetnih profesorjev proti volji njihovih kolegov, o čemer tisk javnosti ni obveščal, kakor bi bilo treba. Zaradi pritiska te ekonomsko dominantne manjšine imamo tudi obžalovanja vredno institucijo učiteljske prisege, katere namen

je krniti svobodo poučevanja. Ni mi treba posebej razlagati, da je svoboda poučevanja in mišljenja, ki jo izražamo v knjigah in tisku, temelj za zdrav in naraven razvoj vseh ljudi. Nauki zgodovine – zlasti njenih najnovejših poglavij – glede tega ne bi mogli biti jasnejši. Neodložljiva dolžnost vsakogar je, da se do zadnjega kanca moči zavzema za ohranitev in krepitev teh svoboščin ter naredi vse, kar more, za ozaveščanje javnosti o tej nevarnosti.

Te težave je mogoče odpraviti le tako, da naš veliki ekonomski problem rešimo na demokratičen način. Temelje za takšno rešitev pa moramo položiti tako, da ohranimo svobodo izražanja. To je tudi edini način za preprečitev najhujše škode.

Zberimo torej naše moči. Neumorno bodimo na preži, da ne bi kasneje obveljala misel o intelektualni eliti te države, da se je strahopetno in brez boja odpovedala dediščini svojih prednikov – dediščini, ki je ni bila vredna.

Zberimo torej naše moči.
Neumorno bodimo na preži,
da ne bi kasneje obveljala misel
o intelektualni eliti te države,
da se je strahopetno
in brez boja
odpovedala dediščini svojih prednikov –
dediščini, ki je ni bila vredna.

Albert Einstein

Albert Einstein je leta 1949 podprl socializem tudi zato, ker je nujno potrebna svobodna in nemotena razprava o problemih kapitalizma in rešitvah, ki jih je ponujal socializem, postala tabu. Kljub vsej navidezni svobodi izražanja je takšna razprava danes ponovno tabu in je še nujnejša kot takrat, ko se je zanjo zavzel Einstein.

»Te težave je mogoče odpraviti le tako, da naš veliki ekonomski problem rešimo na demokratičen način. Temelje za takšno rešitev pa moramo položiti tako, da ohranimo svobodo izražanja. To je tudi edini način za preprečitev najhujše škode.«

Pamflet! 2

2 EUR

